

Nd.

7. Frumvarp til laga

[7. mál]

um horfna menn.

(Lagt fyrir Alþingi á 103. löggjafarþingi 1980.)

I. KAFLI

Um heimild skiptaráðanda til að úrskurða, að um bú horfins manns skuli fara sem um dánarbú.

1. gr.

Nú hverfur maður, og atvik benda eindregið til þess, að hann sé látinn. Getur skiptaráðandi þá úrskurðað að kröfu aðilja, sem lögmætra hagsmuna hefir að gæta, að um bú mannsins fari sem væri hann látinn.

Gögn um hvarf manns skulu lögð fyrir skiptaráðanda, þar sem maðurinn átti síðast heimilisvarnarþing eða þar sem hann dvaldist síðast. Skiptaráðandi leysir úr því með úrskurði, hvort gögn þessi séu fullnægjandi. Sömu aðiljar og greinir í 1. málsg. geta skotið úrskurði skiptaráðanda til Hæstaréttar innan 8 vikna frá uppsögu úrskurðarins. Bú manns verður eigi tekið til skipta fyrr en áfrýjunarfresti er lokið, en skiptaráðandi getur ákveðið, að frá uppsögu dómsins fari um eigur hins horfna svo sem segir í II. kafla, að svo stöddu.

Í úrskurði skiptaráðanda skal greina, hvaða dag skuli telja dánardægur manns, en við þann dag skal miða, er sennilegast þykir, að andlát manns hafi borið að höndum.

II. KAFLI

Um varðveislu og ráðstöfun á fjármunum horfins manns.

2. gr.

Nú telur skiptaráðandi eigi fært að taka bú horfins manns til skiptameðferðar samkv. 1. gr., og skal þá skipa hinum horfna manni fjárráðamann, ef þörf krefur, eftir atvikum að ósk aðilja þeirra, er greinir í 1. gr. Gilda reglur lögræðislaga um sérstaklega skipaða lögráðamenn um skipun fjárráðamanns og umsýslu hans.

3. gr.

Um varðveislu og stjórn á eignum horfins manns fer með sama hætti og um eigur ófjárráða manna samkv. lögræðislögum.

Yfirlögráðandi ákveður, hvort og að hverju marki sé heimilt að nota eigur hins horfna manns eða arð af þeim til framfærslu barna hans og maka eða til menntunar barna. Þegar sérstaklega stendur á, er unnt að ákveða, að fé þetta verði notað til framfærslu eða menntunar annarra, sem háðir hafa verið framfærslu af hálfu hins horfna manns.

4. gr.

Nú er hinn horfni maður í hjúskap, og lýtur þá hjúskapareign hans og séreign stjórn maka hans eða maka og fjárráðamanns í sameiningu, ef skipaður hefur verið.

Nú tæmist maka hins horfna arfur eftir að hann hverfur eða hann hlýtur verðmæti að gjöf, og ber þá að halda því fé utan skipta á hjúskapareignum, ef til skipta kemur með honum og hinum horfna manni eða erfingjum hans.

III. KAFLI

Dómur um, að horfinn maður skuli talinn látinn.

5. gr.

Unnt er að ákveða með dómi samkvæmt þessum kafla, að horfinn maður skuli talinn látinn, enda hafi á undan farið opinber stefna í Lögbirtingablaði um, að slíkt mál verði höfðað, og að fullnægðum öðrum þeim skilyrðum, sem greinir hér á eftir.

6. gr.

Kröfu um, að opinber stefna verði gefin út, er unnt að bera upp við héraðsdómara, í Reykjavík borgardómara, þegar 5 ár eru liðin frá því, að síðast spurðist til hins horfna manns eða vitað var, að hann væri á lífi.

Nú þykir sýnt, að hinn horfni maður hafi ratað í lífsháska eða miklar líkur eru að öðru leyti á, að hann sé látinn, t.d. vegna þess að skip eða loftfar, sem hann hefir verið á eða í, hefir farist, og er frestur samkvæmt 1. málsg. þá 6 mánuðir.

Sóknaraðilar samkvæmt 1. málsg. geta verið maki hins horfna, niðjar hans, þ. á m. kjörniðjar, aðrir erfingjar og aðrir þeir, sem hafa lögmætra hagsmuna að gæta af því að fá dómsúrlausn um, að hinn horfna mann skuli telja látinn. Dómsmálaráðuneytið getur og haft uppi kröfu, þegar gæsla almannahags gerir þess þörf eða þegar það telur réttmætt að gera kröfuna vegna tilmæla vandamanna.

7. gr.

Mál til úrlausnar um, að horfinn mann skuli telja látinn, má höfða hér á landi, ef síðasta lögheimili hins horfna var hér á landi eða ef síðasti kunningi dvalarstaður hans var hér.

Nú var síðasta heimilisfang hins horfna eða síðasti kunningi dvalarstaður utan Íslands, og má allt að einu höfða mál hér á landi, ef annað tveggja er:

- a) að sóknaraðili er maki hins horfna, og eigi makinn heimili hér á landi og sé íslenskur ríkisborgari eða hafi verið það, er hjúskapur var stofnaður, eða
- b) að hinn horfni eigi eigur hér á landi, en þá hefir dómur aðeins gildi að því er þær varðar.

8. gr.

Mál skal höfða fyrir héraðsdómi, þar sem hinn horfni átti síðast heimilisfang eða dvaldist, eða fyrir héraðsdómi, sem dómsmálaráðuneyti ákveður.

9. gr.

Dómurinn skipar lögmann til að gæta hagsmuna hins horfna manns, og greiðist þóknun hans og önnur útgjöld eftir reglunum um gjafvörn. Dómurinn getur þó ákveðið, að þetta hvorttveggja sé greitt af eignum hins horfna manns.

10. gr.

Þegar dómara hefir borist krafa samkvæmt 6. gr. og gögn með henni, kveður hann sóknaraðila, maka hins horfna og nánustu ættingja hans og vandamenn, til dómþings, svo og aðra þá, sem ætla má að geti veitt upplýsingar um hvarf manns þess, er talinn er horfinn. Taka skal dómskýrslur af mönnum þessum eftir því sem dómari telur þörf á. Enn fremur skal kveðja réttargæslumann samkv. 9. gr. á dómþingið.

Nú þykir dómara fram komin sönnunargögn eigi fullnægjandi, og getur hann þá veitt sóknaraðila færi á að koma að frekari gögnum. Nú sinnir hann því ekki eða gögnin þykja ella eigi viðhlítandi, og hafnar dómari þá kröfu með úrskurði.

11. gr.

Nú telur dómari fram komin nægileg sönnunargögn fyrir því, að maður sá, sem krafa lýtur að, hafi verið horfinn um það tímabil, er segir í 6. gr., og eigi þykir á hinn veg sannað, að hann sé látinn. Gefur dómari þá út opinbera stefnu, er birta skal í Lögbirtingablaði og í blöðum og öðrum fjölmiðlum, ef þörf þykir á, og skal þar greint frá því, að dómþing verði háð á nánar greindum degi og stað, þar sem fjallað verði um kröfu um, að dómur verði upp kveðinn þess efnis, að tiltekinn maður verði talinn látinn. Í stefnu skulu einnig þeir, sem upplýsingar geta gefið í málinu, hvattir til að tilkynna dóminum um vitneskju þeirra. Fer um útgáfu stefnunnar eftir meginreglum 218. gr. laga nr. 85/1936.

Frá birtingu stefnu skulu líða 3 mánuðir, uns dómþing verður háð samkv. 12. gr.

12. gr.

Dómari kveður sóknaraðila og réttargæslumann hins horfna til dómþings þess, sem ákveðið er í hinni opinberu stefnu samkv. 11. gr. Skulu þar lögð fram stefna og frekari gögn, ef því er að skipta, og veita skal sóknaraðila og réttargæslumanni hins horfna kost á að reifa gögn og flytja mál með sama hætti og almennt er um einkamál í héraði.

Að svo búnu kveður dómari upp dóm í málinu, ef fallist er á að telja skuli hinn horfna mann látinn, en úrskurð, ef kröfu aðilja er hrundið.

Í dómi, sem kveður á um, að horfinn mann skuli telja látinn skal tekin afstaða til þess, frá hvaða tíma telja skuli andlát manns. Skal í því efni miða við síðasta dag í þeim mánuði, sem frestur rann út samkv. 6. gr. 1. málsg. eða þann dag, þegar sennilegast er, að andlát manns hafi borið að höndum, sbr. 6. gr. 2. málsg., eða síðasta dag þess mánaðar, er 6 mánaða frestur rennur út samkv. þeirri málsgrein, eftir atvikum.

Nú hverfur sóknaraðili frá kröfu sinni um, að dómur kveði á um, að horfinn maður skuli talinn látinn, og skal þá veita dómsmálaráðuneyti kost á að halda áfram málinu.

13. gr.

Úrskurði dómara samkvæmt 10. og 12. gr. verður skotið til Hæstaréttar samkvæmt reglum um kæru, sbr. 21. gr. laga nr. 75/1973 um Hæstarétt Íslands. Dómi samkvæmt 12. gr. verður áfrýjað til Hæstaréttar innan 8 vikna frá uppsögu dóms. Sóknaraðili, réttargæslumaður og erfingjar hins horfna geta skotið úrskurði eða dómi til Hæstaréttar, svo og aðrir þeir, sem hagsmuna hafa að gæta af úrslitum máls, og enn fremur dómsmálaráðuneytið.

Dómi um, að horfinn mann skuli telja látinn, verður eigi fullnægt, fyrr en áfrýjunarfresti er lokið, án þess að máli sé áfrýjað.

IV. KAFLI

Dánarlíkur, sem dómur samkvæmt III. kafla er reistur á, reynast rangar.

14. gr.

Nú kemur í ljós eftir að dómur hefir gengið, er kveður svo á, að horfinn maður skuli talinn látinn, að maður þessi er á lífi. Getur hann þá næstu 8 ár eftir það tíma-mark, sem dómur miðar réttaráhrif dánarlíkna við, endurheimt eign sína frá þeim, sem fengið hefir hana að arfi.

Nú er leitt í ljós, að hinn horfni hefir látist á öðrum tíma en við er miðað í dóminum, og getur þá sá aðili, sem rétt hefði átt til arfs, ef raunverulegt dánardægur hefir verið lagt til grundvallar, krafist eignar úr hendi þess, sem fengið hefir eign í hendur sem arf, innan sömu tímamarka og þeirra, sem greinir í 1. málsgrein.

15. gr.

Erfingi skal aðeins afhenda það, sem hann hefir veitt viðtöku samkvæmt 14. gr.

Nú hefir erfingi afhent eign til annars aðilja eða neytt hennar, eða eytt henni og skal hann þá svara til verðmætis eignar, er hún var afhent eða hennar var neytt, eða henni eytt, en þó skal eigi miða við hærri fjárhæð en núvirði eignar, sem samþærileg er að tegund og gæðum. Fjárkröfu gegn erfingja má færa niður eða fella hana niður, ef neysla munar var eðlileg, miðað við tegund hans og aðstæður, eða ef ósanngjarnt væri að láta erfingja svara til verðmætisins alls, miðað við fjárhag hans.

Nú hefir munur farist erfingja að ósekju, og er hann þá laus úr ábyrgð.

Aðili getur ekki krafist erfingja um arð af eign, sem til hefir fallið, áður en krafa um endurheimt var höfð uppi.

16. gr.

Ákvæði 14. og 15. gr. eiga einnig við eftir því sem við getur átt, þegar bú manns er tekið til skipta samkvæmt 1. gr. laga þessara.

17. gr.

Nú hefir váttryggingarfélag greitt váttryggingarfjárhæð á grundvelli dóms samkvæmt 12. gr., og hinn horfni kemur fram. Getur það þá endurheimt goldnar fjárhæðir innan þeirra fresta, sem greindir eru í 14. gr. Hægt er að lækka kröfu, ef féð hefir, svo sem eðlilegt má þykja og eins og á stendur, verið notað til framfærslu aðilja. Ákvæði 1., 3. og 4. málsg. 15. gr. eiga við um þessa endurheimtukröfu, að breyttu breytanda.

Kröfu þess manns, sem komið hefir fram, á hendur váttryggingarfélagi, má lækka sem nemur þeirri fjárhæð, sem váttryggingarfélag getur ekki endurheimt samkvæmt 1. málsg.

Váttryggingarfélag getur valið þann kost að endurheimta eigi kröfu sína á hendur viðtakanda fjár. Þegar svo stendur á, gengur sá maður, sem horfinn var, inn í rétt váttryggingarfélagsins samkvæmt þessari grein.

18. gr.

Lífeyrir og annar slíkur framfærslueyrir, sem greiddur hefir verið á grundvelli dóms samkvæmt 12. gr., verður eigi endurkrafinn úr hendi þess, er við tók.

Nú kann sá, sem horfinn var talinn og fram hefir komið, að eiga rétt á hendur þeim, sem greiðslu hefir innt af hendi samkv. 1. málsg., og lækkar þá krafa hans um þá fjárhæð, sem greidd hefir verið.

19. gr.

Nú hefir erfingi gerst sekur um svik í sambandi við móttöku verðmæta horfins manns, og er hann þá bótaskyldur samkvæmt almennum reglum. Sama gildir um þá, sem veitt hafa verðmætum þeim móttöku, sem greinir í 17. og 18. gr.

20. gr.

Nú hefir maki þess manns, sem talinn er látinn samkvæmt dómi, sbr. 12. gr., gifst að nýju, og haggar það ekki gildi hins nýja hjúskapar, þótt hinn horfni maður reynist á lífi. Ef makinn hefir eigi gifst að nýju, heldur hjúskapurinn við mann þennan gildi sínu.

21. gr.

Nú stendur sá maður, sem talinn hefir verið látinn með dómi samkvæmt 12. gr., til arfs eftir annan mann og arfahluta þeim, sem honum bar, hefir verið úthlutað til annars erfingja. Getur maður þessi þá krafist erfingja um verðmæti þau, sem

þeir hafa hlotið innan frests þess, er greinir í 14. gr. 1. málsg. Ákvæðin í 15. gr. og 17. gr. eiga hér við eftir því sem við getur átt, sbr. og 19. gr.

Ákvæði þetta hagar ekki við gildi 56. gr. erfðalaga nr. 8/1962.

22. gr.

Nú er dvalarstaður erfingja kunnur, en ekki er þó unnt að koma arfi til hans, og ber þá að varðveita hann samkvæmt 3. gr.

V. KAFLI

Gildistaka og brottfallin lög.

23. gr.

Lög þessi taka gildi þegar í stað.

Falla þá úr gildi lög nr. 23/1922 um sönnun fyrir dauða manna, sem ætla má, að farist hafi af slysum og lög nr. 61/1980 um breyting á þeim lögum, svo og 3. töluliður 2. gr. laga nr. 74/1974 um meðferð opinberra mála.

Nú hefir mál verið höfðað samkvæmt lögum nr. 23/1922, er lög þessi taka gildi, og fer þá um það mál samkvæmt þeim lögum og lögum um meðferð opinberra mála, sbr. og lög nr. 61/1980. Réttaráhrif slíks máls og eldri mála ráðast og af þeim lögum. Ákvæðum IV. kafla þessara laga verður einnig beitt um dóma og úrskurði eftir eldri lögum, þegar svo stendur á sem þar segir.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Frumvarp þetta er samið að tilhlutan dómsmálaráðuneytisins af Ármanni Snævarr, hæstaréttardómara. Frumvarpinu fylgdi svohljóðandi:

Greinargerð.

I.

Þegar maður hefir horfið, þ. e. þegar þeir, sem hagsmuna hafa að gæta vegna dauða hans, geta ekki sannað, hvar hann er niður kominn eða hvort hann er lífs eða liðinn, geta skapast ýmis vandkvæði í sambandi við eignir hans og réttarstöðu og svo fyrir ýmsa þá, sem standa í lögskiptum eða lögtengslum við hann. Ljóst er, að það skiptir miklu máli að lögum að ganga úr skugga um, hvort maður sé lífs eða liðinn, enda tengjast margháttuð lagaáhrif við andlát manns. Minna má á, að við andlát fellur rétt hæfi manns almennt niður. Þá reynir á sérstaka skiptameðferð á húi hans, hjúskapur fellur niður, refsíábyrgð fellur brott, á líftryggingargreiðslur getur reynt og greiðslu annars lífeyris, framfærsluskylda fellur niður, ýmis skattaréttarleg áhrif eru bundin við látið, gera þarf ráðstafanir út af rækslu embættis eða annars opinbers starfs, er andlát ber að höndum, svo og um fyrirvar, er maður hefir haft fyrir fyrirtæki eða vegna rækslu hans sem fjárráðamanns ólögráða. Þá geta fjármunaréttindi tekið mið af dauða tiltekins manns, persónuleg réttindi geta fallið niður, t. d. persónulegur afnotaréttur, ítak, og að sínu leyti getur andlát verið lausnar-skilyrði. Ef maður andast reynir á tilkynningarskyldu til skiptaráðanda, og svo mætti lengi telja.

II.

Að jafnaði er auðfengin sönnun fyrir láti manns, með því að lát hans hefir borið svo að höndum, að læknir getur staðreynt andlát og gefið út um það dánarvottorð, sbr. lög 64/1962. Að visu eru eigi í lögum almenn ákvæði um gildi dánarvottorða, en ljóst er, að þau eru mikilsverð gögn um lát manns, og teljast sönnunarskilríki, uns hnekk er. Á grundvelli þess verður lík jarðsett eða brennt, skipti fara fram, hjúskap telst lokið o. s. frv. Í einstökum tilvikum verður dánarvottorð eigi gefið út, þótt öll atvik bendi til þess, að maður hafi farist, svo sem þegar skip ferst

að því er talið er með allri áhöfn, flugvél ferst án þess að nokkur komist af, maður hrýtur fyrir borð á skipi eða út úr flugvél, náttúruhamfarir valda mannsköðum, svo sem snjóflóð, skriðuföll, eða fárviðri, eða menn falla í sprungur jökla, eða atvik benda til þess, að þeir hafi druknað, þótt lík finnst ekki o. fl. Í slíkum tilvikum er oft við haldgóð sönnunargögn að styðjast um, að maður hafi andast, en dánarvottorð verður eigi gefið út, með því að líkskoðun getur ekki farið fram. Þegar svona stendur á, er oft unnt að færa veigamikil líkindi að því, að maður sé látinn og ef þau líkindi teljast nægilega mikil, þá er lagt til grundvallar t. d. við skipta-meðferð, að maður sé látinn, þótt ekki sé við brýn sett lög að styðjast í því efni. Þriðja tilbrigðið er svo það, að maður hafi horfið í þeim skilningi, að eigi séu til-tækar upplýsingar um samastað hans eða hvort hann sé fremur lífs eða liðinn. Um það, hvernig þá skuli bregðast við til að fá úrlausn um, að slíkur maður sé talinn látinn, voru sett lög 1922, nr. 23, um sönnun fyrir dauða horfins manns, sem ætla má að farist hafi af slysum. Fluttu þeir Pétur Ottesen og Jón Auðunn Jónsson frv. til laga þessara árið 1922 („frumvarp til laga um sönnun fyrir dauða sætýndra manna“). eru það fyrstu lögín hér á landi um þetta efni, því að eigi er sýnt, að kon. úrsk. 3. febrúar 1804, tilsk. 2. ágúst 1817 og tilsk. 11. sept. 1839 hafi verið lögleidd hér. Lög 23/1922 einskorða heimild til dánarúrskurðar við tilteknar aðstæður, en veita eigi heimild til þess almennt að kveða upp dánarúrskurði, þótt menn hafi verið horfnir um langt árabíl. Hefir þessi takmörkun, sem í lögnum felst, valdið vandkvæðum og verulegri óvissu um það m. a. hvernig með eigur slíkra manna skuli fara.

III.

Reynsla manna hér á landi hefir leitt í ljós, að heimildinni til uppkvaðningar dóms eða úrskurðar um, að horfinn maður skuli talinn látinn, er of þröngur stakkur skorinn í lögum nr. 23/1922. Er í frv. gert ráð fyrir, að hér verði um allsherjarheimild að ræða. Leikur ekki á tveimur tungum, að ýmsir aðiljar hafa hagsmuna að gæta um það, að af hálfu þjóðfélagsvalds sé skorið úr um stöðu hins horfna, eftir atvikum með þeim hætti, að dómur gangi um, að hann sé talinn látinn. Við þetta eru og tengdir þjóðfélagshagsmunir, þar sem óvissa t. d. um eignarrétt getur verið meinleg fyrir þjóðfélagsvald, eignir kunna að niðast niður og fara forgörðum, fyrirsvar eigna er óljóst og skattgreiðslur o. fl. Við löggjöf um þetta efni verður á hinn veg að gæta þess, að eigi sé gengið á hlut horfins manns. Vera má, að maður, sem horfinn er, sé á lífi og dómur um, að maður sé talinn látinn, getur vitaskuld raskað mjög hagsmunum manns, eignarrétti og persónulegri stöðu hans. Hafa verður hér m. a. hugfast, að eigi er ávallt sýnt, að viðkomandi verði sakaður um vítavert tómlæti um að koma á framfæri við vandamenn sína vitneskju um, hvar hann sé niður kominn, svo sem þegar hann hefir sætt fangavist erlendis eða sætt innilokun á geðveikrahæli o. fl. Þá ber og nauðsyn til, að tryggilega sé gengið frá réttarfarsreglum í þessu efni, þ. á m. að stefna í máli sé birt opinberlega og að aðilja sé skipaður lögmaður til að gæta réttar hans.

Með ákvæðum frv. þessa er lagt til, að horfið sé frá hinu tilvikabundna („kasuístiska“) skipulagi laga nr. 23/1922 og að heimild til uppkvaðningar dóms verði almennt. Um þetta fjalla I. og III. kafli frv., sem eru sambærilegir við ákvæði laga nr. 23/1922. Í ísl. lögum skortir ákvæði almennt um það, hvernig fara skuli um varðveislu á fjármunum horfinna manna, uns dómur hefir gengið um, að þeir teljist látnir. Hinn fræðilegi persónuréttur og erfðaréttur greiða að vísu úr ýmsum spurningum í því sambandi, en réttara þykir að leggja til, að ákvæði þessa efnis verði lögfest. Er þetta gert með ákvæðum II. kafla frv. Enn er þess að geta, að í ísl. lögum eru eigi almenn ákvæði um áhrif þess, að maður sá, sem talinn er látinn samkv. dómi, komi fram, en svör eru veitt í lögfræði við ýmsum álitamálum, er af því rísa. Heppilegt þykir, að nokkrar reglur, er þetta varða, verði lögfestar, og er lagt til í IV. kafla, að svo verði gert. Samkv. þessu er efni frv. þessa nokkru víðtækara en efnissvið laga nr. 23/1922 og gætir þegar í fyrirsögn frumvarpsins.

Í einstökum lögum er vikið að horfnum mönnum og stöðu þeirra og réttar-
áhrifum, sem tengd eru við hvarf. T. d. getur maki krafist lögskilnaðar samkv. 37.
gr. laga 60/1972 ef hitt hjóna hefir horfið og eigi spurst til þess í 3 ár, skuldheimtu-
menn geta krafist gjaldprotaskipta á búi manns sem strokið hefir af landi burt eða
felur sig vegna skulda, sbr. 13. gr. laga nr. 6/1978. Um erfðarétt horfins manns
eftir arfleifanda, sem hann stendur til arfs eftir, eru ákvæði í 1. málgr. 56. gr.
erfðalaga 8/1962 og að þessu atriði er einnig vikið í 5. gr. c-liðs skiptalaga 3/1878
um einkaskipti á búi látins manns. Í 2. málgr. 56. gr. erfðalaga er kveðið á um,
hvernig fara skuli, ef gengið hefir verið fram hjá erfingja m. a. vegna þess að hann
var horfinn, og um endurheimtu hans á erfðahluta sínum.

Í frv. þessu er yfirlétt eigi lagt til, að framangreindum ákvæðum verði breytt.

Við samningu frumvarpsins hefir m. a. verið tekið mið af norrænum lögum,
einkum norskum lögum nr. 1/1961 og dönskum lögum nr. 397/1946, með breytingu
1972, sbr. og finnsk lög frá 1901 með breytingum og sænsku erfðalögin, 25. kap., frá
1958 með breytingum.

IV.

Úrlausn dómstóls um stöðu látins manns verður fengin með tvennskonar hætti
samkv. frv., annars vegar með því að æskja úrskurðar skiptaráðanda um, að bú hans
verði tekið til dánarbússkipta, og lýtur sá úrskurður eingöngu að skiptum á dánarbúi
manns. Hins vegar verður svo dómur kveðinn upp, ef skilyrðum III. kafla er full-
nægt, með almennum réttaráhrifum. Ákvæði eru um það í frv. frá hvaða tíma dánar-
dægur skuli talið, ef fallist er á kröfu um, að horfinn maður skuli talinn látinn, og
eins eru ákvæði um málskot til Hæstaréttar og áhrif áfrýjunarleika. Sú breyting um
málsmeðferð felst m. a. í frv., að lagt er til, að málið sé rekið að hætti einkamála,
en eigi opinberra mála, svo sem nú er, sbr. 2. gr. laga nr. 74/1974, og kveðið er á um
sérstakar réttarfarsreglur að öðru leyti.

V.

Athugasemdir um einstakar greinar frumvarpsins.

Um I. kafla.

Um 1. gr.

Greinin á aðeins við um töku bús manns til dánarbússkipta, svo sem fyrr er
greint, og þótt úrskurður skiptaráðanda gangi um, að skipti skuli fram fara, þá hefir
sú dómsúrlausn eigi viðtækari áhrif. Forsenda fyrir því, að úrskurður gangi um, að
hinn horfni verði talinn látinn, er sú, að „atvik bendi eindregið til þess, að hann sé
látinn“. Ef sönnunargögn eru einhlít fyrir því, að maður hafi látist, eiga lög þessi
eigi við. Athygli er vakin á, að í 1. gr. er rætt um „eindregnar líkur“, en t. d. í 2.
málgr. 6. gr., að „miklar líkur“ séu á, að maður sé látinn.

Rétt þykir, að úrlausn skiptaráðanda sæti áfrýjun til Hæstaréttar.

Um II. kafla.

Í 2.—4. gr. eru ákvæði um varðveislu og ráðstöfun á eignum horfins manns.
Sýnt er, að allangur tími getur liðið, uns úrlausn dóms verður fengin um það, að
horfinn maður teljist látinn. Fram til þess tímamarks verður óvissa um það, hvernig
fara skuli um eigur hins horfna. Með ákvæðum II. kafla frv. er leitast við að setja
reglur, er hér komi að einhverju leyti að haldi. Svo sem fram kemur í **upphafi 2. gr.**,
eiga ákvæði þessi því aðeins við, að bú manns verði eigi tekið til skipta samkv.
ákvæðum 1. gr. frv. Hér er lagt til, að unnt sé að skipa hinum horfna manni fjár-
ráðamann samkv. reglum um fjárráðamenn eftir lögræðislögum, enda fari um stjórn
og varðveislu muna samkv. ákvæðum þeirra laga eftir því sem nánar segir í 3. gr.
Samkv. 4. gr. lýtur hjúskapareign og séreign hins horfna manns, ef hann er í hjú-
skap, stjórn maka hans eða maka og fjárráðamanns í sameiningu eftir atvikum.

Ef maka hins horfna manns tæmist arfur eftir að hann hvarf eða honum hlotnast gjöf, ber að halda þeim verðmætum utan skipta á hjúskapareignum, ef til skipta kemur með honum og hinum horfna manni, eða erfingjum hans, sbr. 2. málsg. 4. gr.

Um III. kafla.

Í þessum kafla felst þungamiðja frv., þar sem eru ákvæði um almenn dómsmál um, að horfinn maður skuli talinn látinn („dánarúrskurðir“, eins og slíkar dómsúrlausnir eru oftast nefndar). Svo sem fyrr greinir, er hér kveðið á um aðra réttarfarshætti að verulegu leyti en samkv. gildandi lögum. Gert er ráð fyrir, að það séu dómendur einkamála, sem um kröfur og málsmeðferð fjalli andstætt því, sem nú er, sbr. 2. gr. laga 74/1974. Þykir ástæðulaust að fjalla um slík málefni að hætti opinberra mála og eðlilegt að aðiljar leggi fram sönnunargögn sín, en vitaskuld má prófa vitni og málsaðilja fyrir dómi og leggja þar fram önnur gögn.

Málsmeðferðin er eftirfarandi:

1. Krafa um málshöfðun verður borin upp við héraðsdómara, í Reykjavík borgardómara, þegar 5 ár eru liðin hið skemmsta frá því, að síðast spurðist til manns eða vitað var, að hann var á lífi, sbr. 1. málsg. 6. gr. Þessi frestur er þó 6 mánuðir, þegar sýnt þykir, að hinn horfni hafi ratað í lífsháska eða miklar líkur eru á að öðru leyti, að hann sé látinn, t. d. vegna þess að skip eða loftfar, sem hann hefir verið í, hefir farist sbr. 2. málsg. 6. gr. Hér undir heyrir einnig, að maður hafi hrotið fyrir borð, en lík hans hefir eigi fundist og eigi er unnt að gefa út dánarvottorð. Dönsku og norsku lögin ákveða fresti þessa 10 ár og 1 ár eftir atvikum, en miðað við bættar samgöngur og greiðari póstsambönd þykir eðlilegt að hafa frestina nokkru skemmri. Frestir þessir teljast frá því að síðast spurðist til manns eða vitað var, að hann var á lífi.

Ekki þykir gerlegt að veita lögskýringu á því, hvenær maður teljist horfinn. Hér er á því byggt, að maður teljist horfinn, þegar dvalarstaður hans er ókunnur og hefir verið það allengi án þess að vitneskja sé tiltæk um það, hvort hann sé fremur lífs eða liðinn. Þegar svo er komið, er ástæða til að draga í efa, að hann sé á lífi. Ef óræk eða einhlít gögn eru fyrir því, að maður sé látinn, á tilteknu tímamarki, eiga lög þessi ekki við. Í því sambandi er á það að líta, að þótt dánarvottorð verði ekki gefið út, þá geta sönnunargögn verið slík, að unnt sé að fá dómsúrlausn um, að maður sé látinn, sbr. öðrum þræði 1. gr. frv.

Á það skal bent, að ákvæði 2. málsg. 6. gr. á m. a. við, er maður hefir ratað í lífsháska t. d. á fjöllum uppi eða lent í húsbruna og lík hans finnst ekki eða hann er á skipi, sem sent hefir út neyðarmerki, eða flugvél, sem þannig stendur á um o. fl. 2. málsg. á hins vegar ekki við, þegar maður hverfur án þess að nokkuð sé vitað um örlög hans og ókunnugt er um sérstakan lífsháska, jafnvel þótt geðhagir hans séu t. d. þess konar, að líklegt megi þykja, að hann hafi fyrirfarið sér. Þegar skip kemur ekki fram og er þó ekki vitað um að það hafi hreppt fárviðri eða annars konar sérstakar hættur, er allt að einu hægt að beita skemmri frestinum samkv. 2. málsg. Í þessum tilvikum er að vísu t. d. sá möguleiki fyrir hendi, að nokkrir skipverja hafi bjargast, en ef ekkert spyrst til neins þeirra, er þessi möguleiki tiltölulega fjarlægur.

2. Um það, hverjir séu réttbærir til að bera fram kröfu um opinbera stefnu segir í 3. málsg. 6. gr. frv. Eru það maki manns og niðjar og aðrir erfingjar, þ. e. bæði lögerfingjar og bréferfingjar, og aðrir þeir, „sem hafa lögmætra hagsmuna að gæta af því að fá dómsúrlausn um, að hinn horfni maður sé látinn“. Er hér átt við skuldheimtumenn aðilja og viðsemjendur, enda er eigi ávallt fær sú leið að lýsa mann gjaldþrota samkv. 13. gr. laga 6/1978. Þegar talað er um maka í 3. málsg. 6. gr. er byggt á því, að hjúskapur sé enn í gildi milli aðiljanna. Sérstakt ákvæði er um aðild dómsmálaráðuneytisins svipað því, sem er í 6. tölul. 7. gr. lögræðislaga nr. 95/1947.

3. Í 7. gr. frv. er lagt til, að lögfestar verði reglur um dómngengi ísl. dómstóla í málum þessum. Verður hinn horfni maki annaðtveggja að hafa átt síðast heimilis-

fang hér á landi eða a. m. k. að síðasti kunni dvalarstaður hans hafi verið hér, svo að mál verði höfðað hér á landi. Þótt þessu sé eigi fullnægt, er þó heimilt að höfða mál hér, ef sóknaraðili er maki hins horfna og á heimili hér á landi og er íslenskur ríkisborgari eða hefir verið það, er hjúskapur var stofnaður. Sama er, ef hinn horfni á eigur hér á landi, en þá hefir dómur aðeins gildi að því er þær varðar. Reglur þessar eru í samræmi við 8. gr. dönsku laganna um horfna menn.

4. Í 8. gr. er lagt til, að settar verði reglur um það, hvar mál skuli höfðað. Skal það gert fyrir héraðsdómi í einkamálum, þ. á m. fyrir bæjarþingi Reykjavíkur, þar sem hinn horfni átti síðast heimilisfang eða dvaldist, eða fyrir héraðsdómi, sem dómsmálaráðuneyti ákveður.

5. Í 9. gr. er mælt fyrir um skipun lögmanns til að gæta hagsmuna hins horfna, og greiðist þóknun hans og önnur útgjöld eftir reglum um gjafvörn, en þó er frávik frá þeirri reglu.

6. Í 10. gr. er kveðið á um rekstur máls. Hefst það á því, að dómari kveður sóknaraðila og lögmann hins horfna fyrir sig á dómþing, maka hins horfna og aðra vandamenn, svo og aðra þá, sem ætla má, að veitt geti upplýsingar um mann þann, sem talinn er horfinn. Tekur dómari dómskýrslur af mönnum eftir því sem hann telur þörf á, og veitir sóknaraðila færi eftir atvikum á öflun frekari gagna og kveður á um, hvort kröfu um útgáfu opinberrar stefnu verði sinnt. Hafnar dómari beiðni með úrskurði, ef því er að skipta, en gefur ella út opinbera stefnu, þar sem greint er frá því, að dómþing verði háð tiltekinn dag og á nánar greindri stundu og stað vegna kröfu um að dómur gangi um, að tiltekinn maður verði talinn látinn. Eru nánari fyrirmæli um efni stefnunnar í 11. gr. frv. Synjunarúrskurð dómara samkv. 10. gr. má kæra til Hæstaréttar, sbr. 13. gr. frv.

7. Að loknum 3 mánuðum frá birtingu stefnu samkv. 11. gr., skal dómari kveðja aðilja þá, sem greinir í 10. gr., til dómþings að nýju. Skulu þar lögð fram frekari gögn, ef því er að skipta, og veita skal aðilja og réttargæslumanni manns þess, er málið beinist gegn, færi á að reifa gögn og flytja mál með sama hætti og almennt er um einkamál. Að svo vöxnu kveður dómari upp dóm, ef kröfur stefnanda eru teknar til greina, en ella úrskurð, ef hrundið er kröfu. Um kæru eða áfrýjun eru fyrirmæli í 13. gr. frv.

8. Mikilvægt er, að tekin sé afstaða til þess í dómi, frá hvaða tíma telja skuli andlát manns. Þetta skiptir m. a. máli um það, hverjir taki arf eftir mann þann, er dómur varðar, svo og um erfðarétt hans eftir aðra arfleifendur. Í 12. gr. 3. málsg. segir um þetta efni. Er þar greint milli þess, hvort 1. málsg. 6. gr. eigi við um hagi manns (5 ár), eða 2. málsg. 6. gr. (6 mánuðir). Í fyrra tilvikinu á að telja áhrif andláts frá síðasta degi í þeim mánuði, þegar frestur rann út, þ. e. 5 ára fresturinn. Í síðara tilviki, þegar sýnt er, að maður hafi ratað í lífsháska, á að miða við þann dag, þegar sennilegast þykir, að andlát hafi borið að höndum eða eftir atvikum síðasta dag þess mánaðar, er 6 mánaða frestur rann út samkv. þeirri málsg. Reglur þessar eru með nokkrum öðrum hætti en samkv. lögum 23/1922, er byggir meir á löglikum. Frestir samkv. frv. eru til muna styttri en í hinum norrænu lögunum (10 ár—1 ár). Frestir samkv. lögum 61/1980 eru þó enn styttri, en þó ekki til hlítar sambærilegir við þetta frv., sem geymir önnur úrræði en lög 23/1922.

9. Í 13. gr. eru reglur um málskot á dómi eða úrskurði til Hæstaréttar. Er þar fjallað bæði um fresti í því efni og um það, hverjir geti verið aðiljar að málskoti. Rétt þykir, að dómsmálaráðuneyti geti skotið dómi eða úrskurði til Hæstaréttar, þótt það hafi eigi verið aðili máls í héraði, enda gætir það almannahags í þessu efni. Af sömu ástæðu þykir réttmætt, að dómari veiti dómsmálaráðuneyti kost á að halda máli áfram, þótt aðili hverfi frá kröfu sinni, sbr. 12. gr. 4. málsg. Um aðild dómsmálaráðuneytis að kröfu um dóm vísast til 6. gr. frv.

10. Dómur um, að maður skuli talinn látinn, hefir örlagarík áhrif. Ráðast þau réttaráhrif af almennum reglum, en þeirra er eigi getið í dómnum. Maki manns þess, er dómur varðar, getur gengið að nýju í hjúskap, skipti á búi hans geta fram farið og

úthlutun eigna, líftryggingarfé kemur til útborgunar, refsíabyrgð fellur brott, bú manns verður talið skattaðili og beita verður reglum um skatt búa, reynt getur á ýmsar reglur í almannatryggingalögum o. fl. Ef dómi yrði þegar fullnægt, en Hæstiréttur kæmist við áfrýjun máls að gagnstæðri niðurstöðu við héraðsdómara, myndi slíkt hafa mikla röskun í för með sér. Rétt þykir því að mæla svo fyrir, að dómi verði eigi fullnægt, fyrr en að áfrýjunarfresti liðnum, sbr. 13. gr. 2. málsg. frv.

Um IV. kafla.

Dómur um, að horfinn maður skuli talinn látinn, er byggður á dánarlíkum, eins og gögn máls horfa við dómara. Nú getur það borið við, að hinn horfni maður komi fram — dánarlíkur hafa ekki reynst réttar. Í IV. kafla frv. er fjallað um ýmis atriði, er þá getur reynt á, en tæmandi reglur eru ekki settar. Ljóst er, að þegar svo stendur á, að maður sá, er dómur varðar, er lifandi, hljóta réttaráhrif dómsins að falla niður. Eigi er þó gert ráð fyrir, að málið sé að nýju tekið fyrir hjá dómara og dómur úr gildi felldur. Hér getur það einnig átt sér stað, að sönnur komi fram um, að hinn horfni maður sé látinn, en andlát hans hafi borið að höndum á öðrum tíma en við er miðað í dóminum. Þarf einnig á reglum að halda um þá aðstöðu, sbr. 14. gr. 2. málsg.

Í ákvæðum þessa kafla er fjallað um eftirfarandi tilvik, sem að höndum geta borið:

1. Hinn horfni maður, er kemur fram, getur endurheimt eignir sínar, er annar hefir fengið fyrir erfð við skipti eftir hinn horfna, sbr. 14. gr. 1. málsg., en nánar er kveðið á um það efni í 15. gr.

2. Erfðagrundvöllur við skipti í öðrum dánarbúum en búi hins horfna manns getur reynst rangur vegna þess m. a. að raunverulegt dánardægur hins horfna manns hefir reynst annað en dómur miðaði við. Er þá unnt að leiðrétta skipti samkv. kröfu þess, er rétt hefði átt til arfs, ef raunverulegt dánardægur væri lagt til grundvallar, sbr. 14. gr. 2. málsg.

3. Vátryggingarfélag kann að hafa greitt vátryggingarfjárhæðir á grundvelli dómsins, sem lýst hefir horfinn mann látinn, er síðan kemur fram. Samkv. 17. gr. getur félagið þá endurheimt goldnar fjárhæðir úr hendi þess er við tók, innan tiltekinna fresta. Lækka má þó kröfu félagsins, sbr. 2. mgr. 17. gr., og félagið getur ákveðið að heimta ekki kröfuna á hendur viðtakanda fjárins, sbr. 3. málsg. 17. gr. Um lífeyri og annan framfærslueyri gildir sú regla samkv. 18. gr., að hann er almennt ekki kræfur. Fyrirvari er gerður um það í 19. gr., að fé samkv. 17. og 18. gr. sé kræft, er erfingi hefir haft svik í frammi, og gilda þá almennar bótareglur um það efni.

4. Maki horfins manns, sem dómur hefir lýst látinn, kann að hafa gengið í hjúskap að nýju. Í 20. gr. frv. segir, að eigi haggi það hinum nýja hjúskap, þótt maður komi fram. Á hinn bóginn heldur hjúskapur við hinn horfna mann gildi, ef maki hans hefir eigi gengið í hjúskap að nýju. Er þetta að nokkru breyting á þeim reglum, sem nú eru taldar gilda í persónurétti.

5. Eitt af réttaráhrifum framangreinds dóms er það, að búi arfleifanda, sem hinn horfni maður stóð til arfs eftir, kann að verða skipt svo sem hinn horfni væri látinn. Er þá arfshluta þeim, sem hinum horfna manni bar, úthlutað til annars eða annarra, sem til arfs standa að honum frágengnum. Í 21. gr. frv. eru fyrirmæli um það, að hinn horfni maður, sem fram hefir komið, geti krafist erfingja um verðmæti þau, sem hann hafi hlotið vegna dómsins innan tiltekinna fresta, enda eiga hér við ákvæði 15. og 17. gr., sbr. 19. gr. eftir því sem við getur átt. Tekið er fram í 2. málsg. 21. gr., að ákvæðið haggi ekki við gildi 56. gr. erfðalaga.

6. Í 22. gr. segir, að varðveita beri arf manns samkv. ákvæðum 3. gr., þegar ekki er unnt að koma arfi til hans, þótt dvalarstaður sé kunnur, svo sem t. d. er, þegar aðili er búsettur í landi, þar sem styrjöld geisar. Þetta ákvæði á e. t. v. ekki allskostar heima í frv., en á því er þörf og er því skipað hér fyrir þá sök.

Endurheimtukuröfur hins horfna manns á hendur þeim, sem fengið hafa eignir hans fyrir erfð, svo og endurheimtukuröfur hans á hendur öðrum þeim, er arf hafa

fengið í húi annars arfleifanda sakir dóms um, að aðili teljist látinn, geta vakið upp margvísleg álitæfni. Skal nokkurra getið.

a. Sýnt er af 1. málsgr. 15. gr. frv. að erfingjar bera eigi óskipta ábyrgð gagnvart manni þeim, sem horfiinn var talinn og fram hefir komið, heldur ábyrgð, er miðast við það, sem hver þeirra um sig hefir hlotið (pro rata).

b. Samkv. 2. málsgr. 15. gr. er hér um verðmætiskröfu að ræða, en ekki auðgunarkröfu, þó svo að eigi skal miða við hærri fjárhæð en núvirði eignar, ef eign hefir verið afhent eða hún er eydd, þótt eign hafi áður verið verðmeiri. Ef eign, t. d. bifreið eða fasteign, hefir rýrnað að verðmæti vegna almenns slits og aldurs, þá getur erfingi losnað undan ábyrgð með því að afhenda hlutinn og sama er, þótt hluturinn hafi almennt lækkað í verði. Þessu gegnir einnig t. d. um verðbréf. Þau verður erfingi að afhenda, þótt þau hafi hækkað í verði, og hann er laus mála með afhendingu þeirra, þótt þau hafi lækkað í verði. Ef erfingi hefir selt hlut eða verðbréf, þá ber honum að standa skil á söluvirði, nema sýnt þyki, að hann hafi selt hlut yfir sannvirði eða undir, sbr. þó fyrirvara um núvirði hlutar í 15. gr. 2. málsgr. Króna kemur og í krónu stað, þótt kaupgildi peninga hafi breyst.

c. Samkv. 3. málsgr. 15. gr. er erfingi laus úr ábyrgð gagnvart þeim, er krefur, ef munur hefir farist erfingja að ósekju, t. d. er hús brennur, þar sem verðmæti var geymt án sakar erfingja, enda sé um forsvaranlegan geymslustað að ræða almennt, eða hlut er stolið með sama fyrirvara. Ákvæði þetta á einnig við, þegar hlutur, sem keyptur er fyrir peninga, sem erfingi fékk að arfi, hefir farist með þeim atvikum, er segir í 3. málsgr. 15. gr.

d. Samkv. 4. málsgr. 15. gr. getur aðili ekki krafði erfingja um arð af eign, sem til hefir fallið, áður en krafa um endurheimtu var uppi höfð. Hér er miðað við það tímamark, er krafa er uppi höfð, en ekki við málssókn eða upphaf hennar, sbr. þó ákvæði 19. gr. frv. um það, er svik eru höfð í frammí af hálfu erfingja (sbr. í þessu sambandi 56. gr. erfðalaga lokamálslið og á hinn bóginn 5. gr. hefðarlaga nr. 46/1905 og þá meginreglu, er þar kemur fram).

e. Ef svikum er beitt af hendi erfingja, í sambandi við móttöku verðmæta, verður hann bótaskyldur eftir almennum reglum. Gildir þá ekki tímafrestur 14. gr. 1. málsgrein. Erfingjar geta orðið bótaskyldir in solidum (óskipt), ef þeir hafa átt sameiginlega hlut að svikum, fullra bóta verður krafist fyrir hlut, þótt hann farist viðtakanda að ósekju og fyrirvari um núvirði hlutar í 15. gr. 2. málsgr. á ekki við, arði á að svara fullum fetum o. fl.

f. Telja verður, að krafa hins horfna manns, sem komið hefir fram, njóti hlutaréttarlegrar verndar, og verði hún því höfð uppi án tillits til afstöðu skuldheimtumanna erfingja. Ef erfingi hefir afhent hlut, fer það m. a. eftir traustnámsreglum, hvort unnt er að endurheimta hlut frá viðsemjanda erfingjans eða núverandi eiganda að öðru leyti.

Svo sem greinir í 21. gr. frv. stendur 56. gr. erfðalaga óhöggud, þótt frv. þetta verði lögfest. Er því unnt að fara þá leið, sem greinir í 56. gr., þ. e. að biða í 5 ár, ef erfingi vitjar ekki arfs, en úthluta arfshluta, sem ekki er vitjað, svo sem þessi erfingi væri látinn við dauða arfleifanda. Ákvæði 2. málsgr. 56. gr. um endurheimtusköfu þess erfingja, sem fram hjá er gengið, eru og í fullu gildi, enda eru ákvæði 56. gr. við það miðuð, að eigi hafi gengið dómur um, að horfinn maður skuli talinn látinn, sbr. upphaf 56. gr. Ákvæði 22. gr. frv. er einnig til hagræðis í þessu efni.

Um V. kafla.

Í frv. er lagt til, að nýjar réttarfarsreglur verði lögfestar, og að horfið sé frá því að reka mál þessi að hætti opinberra mála. Er því lagt til, að 3. tl. 2. gr. laga 74/1974 sé úr lögum numinn. Því er áður lýst, að efnisreglur um áhrif dóma, er telja horfna menn látna, séu ekki endurskoðaðar nema að litlu leyti, sbr. þó t. d. 20. gr. frv. Lagt er til í 23. gr., að sérstakar reglur séu lögfestar um dómsmál, sem höfðuð hafa verið fyrir gildistöku laganna, ef frv. þetta verður lögfest. Falla þær um flest í venjubundinn farveg, þegar hliðstæðar réttarreglur eru lögmæltar.